

УДК 502.335:330.342.146:631.15

О. В. Біздан,

начальник відділу наукових кадрів, аспірантури і правового забезпечення,
Національна академія аграрних наук України

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

DIRECTION OF DEVELOPMENT ECOLOGICALLY AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE
EUROPEAN UNION

Досліджено світовий досвід розвитку екологоорієнтованого агровиробництва. Зосереджено увагу на інструментах запровадження ефективної природоохоронної діяльності в аграрній сфері. Встановлено особливості застосування різноманітних важелів екологізації сільськогосподарського виробництва на основі зіставлення досвіду провідних країн світу. Обґрунтовано, що запровадження екологоорієнтованої політики розвитку аграрної сфери в довгостроковій перспективі є засобом досягнення екологічної стійкості, економічного зростання та соціального добробуту.

In this article we were study the international experience of the agricultural sector's greening. Our attention is concentrated on instruments effective environmental practices in agriculture. We were determine the peculiarities of the use of various tools of ecological agriculture by comparing the experience of leading countries. In this article was proving that the introduction of ecologically policy development of the agricultural sector in the long term is an instrument to achieve environmental sustainability, economic growth and social welfare.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, агровиробництво, державна політика, світовий досвід.

Keywords: environmental protection, agricultural production, public policy, international experience.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальною проблемою сьогодення є екологізація господарської діяльності, тобто зменшення антропогенного навантаження на довкілля та виробництво екологічнобезпечної продукції. Досягнення такого ефекту можливе за рахунок трансформацій економічної системи на природничих засадах. У цьому зв'язку виникає необхідність розроблення механізму узгодження економічних інтересів та потреб суспільства із можливостями природи.

Питання розвитку екологоорієнтованого агровиробництва є пріоритетним напрямом у практиці більшості розвинутих країн світу. Для забез-

печення ефективного державного управління природоохоронною діяльністю розробляється і запроваджується різноманітний інструментарій, вивчення досвіду застосування якого дозволить на більш високому рівні вирішувати аналогічні проблеми у вітчизняній практиці. Дані положення і обумовили вибір теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню питань екологізації сільськогосподарського виробництва та розробленню ринкових важелів стимулювання процесів ресурсозбереження в аграрній сфері присвячені

праці таких вчених, як І. Бистрякова, В. Борисової, С. Дорогунцова, І. Галиця, С. Ілляшенко, Л. Купінець, В. Міщенко, О. Попової, М. Хвесика, Є. Хлобистова, О. Ходаківської та інших дослідників. Однак, значна кількість питань розвитку аграрної сфери, що ґрунтуються на природоохоронних засадах, залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних і практичних засад розвитку екологоорієнтованого агропромисловництва на основі вивчення міжнародного досвіду. Об'єктом дослідження є процес формування та практичного застосування інструментів і важелів екологізації сільськогосподарської діяльності в практиці зарубіжних країн. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і практичних аспектів стимулювання екологоорієнтованого агропромисловництва у провідних країнах світу.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою виконаної роботи є системний підхід до пізнання процесів та явищ, фундаментальні розробки вітчизняних і зарубіжних учених з питань екологоощадного розвитку аграрної сфери. Крім того, у процесі дослідження було використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, а саме метод теоретичного узагальнення і порівняння, абстракції, індукції, дедукції та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стрімкий ріст населення в останні десятиліття зумовив зростання попиту на продукти харчування, що у свою чергу через інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва призводить до збільшення негативного впливу на навколишнє середовище. Враховуючи зазначені фактори, побудова і практична реалізація належної до сформованих умов державної політики екологізації агропромисловництва є одним із пріоритетних завдань сьогодення.

Так, з метою захисту, збереження і поліпшення якості води, повітря, ґрунту та біорізноманіття значні зусилля країн Європейського Союзу (далі ЄС) спрямовані на інтеграцію екологічних аспектів у Спільній сільськогосподарській політиці (САП), із подальшим забезпеченням продовження "озеленення" цієї політики та зменшення деструктивного впливу сільського господарства на довкілля [1].

САП почали впроваджувати у життя близько 50 років тому. На той час вона була спрямована на субсидування виробництва основних видів продуктів харчування з метою досягнення продовольчої безпеки країн Європи. У результаті послідовних реформ відбулася поступова зміна пріоритетів, від регулювання обсягів сільськогосподарського виробництва (через застосування стимулюючих або стримуючих виробництво інструментів, які спотворювали функціонування вільної ринкової економіки) до стимулювання фермерів за раціональне використання природних ресурсів. Реалізується САП через визначення ряду стратегічних орієнтирів, на яких в подальшому ґрунтуються Національні стратегічні плани країн-членів ЄС. Список зазначених орієнтирів складається із шести ключових компонентів, а саме підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства, поліпшення стану навколишнього середовища і сільських територій, підвищення якості життя у сільській місцевості й розвиток диверсифікації виробництва, стимулювання зайнятості місцевого населення, забезпечення узгодженості регіональних програм та їх взаємодоповнюваність [2].

Наразі закінчився термін дії Шостої програми дій із розвитку агропромисловництва в ЄС (6th Environmental Action Programme), яка тривала протягом 2000—2012 рр. та підготовлена до впровадження наступна Програма дій САП терміном до 2020 р. Тобто відбуваються подальші процеси реформування Спільної сільськогосподарської політики. Єдина думка щодо подальшого її розвитку ще не сформована, однак існує декілька ключових позицій щодо цього питання. Спільним для всіх точок зору стосовно майбутньої аграрної політики країн ЄС є розуміння необхідності її екологічного спрямування.

Європейською комісією було визначено три варіанти подальших реформ, спрямованих на те, щоб Європейський сільськогосподарський сектор був більш динамічним, конкурентоспроможним, формувався на засадах сталого розвитку. Європейське сільське господарство спрямоване на досягнення не лише економічної, а й екологічної конкурентоспроможності. Додатковим свідченням цього є те, що програма реформ розвитку сільських територій передбачає додаткове фінансування проектів, пов'язаних зі зміною клімату, підвищенням якості води, повітря, ґрунтів, біорізноманіття, використання поновлюваних джерел енергії та інновацій.

Сутність трьох основних варіантів розвитку САП після 2013 р. полягає у забезпеченні

Таблиця 1. Структура витрат Багаторічного фінансового плану (MFF) в країнах ЄС, 2007—2012 рр. (млн євро)

Статті витрат	Рік						Структура витрат 2012 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Сталий розвиток	43,17	45,05	43,99	48,09	53,28	57,701	43,5
Збереження і управління природними ресурсами, у тому числі:	54,02	52,26	50,79	56,06	56,38	57,948	43,7
САП	52,88	51,25	49,99	55,18	55,32	56,826	42,8
ринкові витрати	42,07	40,72	41,25	43,69	42,76	44,073	33,2
сільський розвиток	10,80	10,52	8,73	11,49	12,56	12,753	9,6
громадянство, свобода, безпека і справедливість	1,01	1,26	1,93	1,30	1,45	1,514	1,1
міжнародні виплати	7,09	7,19	7,78	7,34	7,23	7,294	5,5
управління	6,64	7,08	7,38	7,69	8,17	8,282	6,2
Всього витрат	112,37	113,07	112,10	120,49	126,52	132,739	100,0

Джерело: сформовано автором за даними [4].

продовольчої безпеки, у контексті зростаючого глобального попиту (запровадження подальших поступових змін у аграрній політиці, зосередження уваги на коригуванні та поліпшенні аспектів, що піддаються найбільшій критиці САП, тобто питанням про справедливість у розподілі прямих платежів між державами-членами ЄС); забезпеченні ефективного управління природними ресурсами і зміною клімату (забезпечення компенсації витрат фермерів, що пов'язані із дотриманням вимог екологічної політики); збереження територіального балансу і привабливості сільських територій (сільське господарство залишається одним з основних економічних і соціальних рушійних сил у сільських районах) [3].

Витрати САП по відношенню до європейського валового національного доходу (ВНД) і загального бюджету ЄС поступово скорочуються [4]. Нині на агроекологічні програми ЄС припадає близько 50% витрат на сільський розвиток (фінансування від ЄС та держав-членів ЄС). Тобто витрати на агроекологічні заходи займають значну частину загальної кількості субсидій, спрямованих на агророзвиток (табл. 1).

Фінансове регулювання стійкого розвитку сільського господарства в країнах ЄС відбувається за єдиною схемою, яка встановлена Постановою ЄС (Regulation, EC) 1290/2005. Відповідно до цієї постанови всі національні стратегії країн-учасниць ЄС повинні узгоджуватися з даною постановою і перш ніж ратифікуватися на місцевому рівні мають бути представлені на розгляд Єврокомісії. Нині усіма країнами ЄС розроблені і діють національні стратегії, термін їх дії з 1 січня 2007 року по 31 грудня 2013 року. Кожна з таких програм містить пакет заходів, згрупованих за чотирма напрямками ("вісьми").

Перший напрям "Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісового сектора" включає у себе заходи, спрямо-

вані на поширення знань й підвищення людського потенціалу за допомогою навчання і розвитку системи дорадництва, впровадження схем сприяння молодим фермерам; заходи, спрямовані на реструктуризацію та розвиток потенціалу неопортивних активів; заходи, спрямовані на поліпшення технологій

виробництва та якості продукції через надання допомоги фермерам у питаннях їх адаптації до нових вимог ринку, часткової компенсації додаткових витрат або втрат доходів у результаті нововведень. Такий підхід стимулює фермерів брати участь у програмах, спрямованих на поліпшення якості харчових продуктів, та дає гарантії споживачам щодо якості й безпечності продукції. Інструментарій другого напрямку "Поліпшення стану навколишнього середовища та сільських територій" стосується управління земельними ресурсами, підтримки стійкого розвитку шляхом стимулювання фермерів застосовувати екологічнобезпечні, енергоощадні методи землекористування, спрямовані на збереження природного середовища та ландшафтів, охорону й поліпшення їх якості. Важелі третього напрямку "Якість життя на сільських територіях і диверсифікація сільської економіки" спрямовані на запровадження диверсифікації сільської економіки, підтримку, створення та розвиток мікробізнесу, розвиток сільського ("зеленого") туризму; підвищення якості життя у сільських районах. Останній напрям "ЛІДЕР" включає заходи, спрямовані на реалізацію місцевих стратегій розвитку на основі державно-приватного партнерства під назвою "місцеві ініціативні групи" [5]. За період 2007—2013 рр. на заходи 1 і 2 напрямів із бюджету ЄС заплановані видатки обсягом близько 373 млрд євро, а з урахуванням національних дотацій ця цифра зросла до 430 млрд євро. У таблиці 2 наведено розподіл асигнувань держав-членів ЄС між обома напрямками.

Найбільший обсяг субсидій на екологізацію агровиробництва, понад 64 млрд євро, було отримано Францією та 48 млрд євро — Німеччиною. Серед нових держав-членів ЄС найбільші видатки приходяться на Польщу та Румунію — 28 млрд євро та 13,5 млрд євро відповідно [6].

Слід зазначити, що протягом багатьох років лідером у реалізації природоохоронного зако-

Таблиця 2. Видатки бюджету САП на 2007–2013 рр. за напрямами 1* та 2**, млн євро

Країни члени	Напряма 1		Напряма 2		Напряма 1 та 2, разом	
	За рахунок бюджету ЄС	За рахунок бюджету ЄС	За рахунок бюджету ЄС та національного бюджету	За рахунок бюджету ЄС	За рахунок бюджету ЄС та національного бюджету	
Австрія	5205	3911	7822	9116	13027	
Бельгія	4262	419	1145	4681	5407	
Данія	7201	444	830	7645	8031	
Фінляндія	3558	2080	6626	6038	10584	
Франція	58423	5810	10998	64233	69421	
Німеччина	40307	8113	13207	48420	53514	
Греція	14480	3707	5078	18187	19558	
Ірландія	9383	2340	4299	11723	13682	
Італія	26973	8292	16604	35265	43577	
Люксембург	259	90	368	349	627	
Нідерланди	5946	487	973	6433	6919	
Португалія	4007	3468	4444	7475	8451	
Іспанія	32680	6676	11945	39356	44625	
Швеція	5331	1826	3917	7157	9248	
Великобританія	27327	1910	8635	29737	36462	
EU 15 всього	246242	49573	96891	295815	343133	
Болгарія	-	2609	3060	5136	5587	
Кіпр	-	163	325	411	573	
Чеська Республіка	-	2815	3616	7318	8119	
Естонія	-	715	925	1209	1419	
Угорщина	-	3806	5159	10327	11680	
Латвія	-	1041	1362	1766	2087	
Литва	-	1743	2260	3311	4128	
Мальта	-	77	100	103	125	
Польща	-	13230	17218	28309	32297	
Румунія	-	8022	9346	13534	14858	
Словакія	-	1969	2563	3397	4491	
Словенія	-	900	1159	1313	1872	
EU 12 всього	40144	37090	47093	77234	87237	
EU 27 всього	286386	86663	143984	373049	430370	

* Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісового сектора.

** Поліпшення стану навколишнього середовища та сільських територій.

Джерело: сформовано автором за даними [6].

нодавства серед країн Європейського Союзу є Данія. Уряд країни прагне виконувати усі директиви ЄС. У багатьох аспектах національне законодавство Данії навіть перевершує вимоги Директив ЄС. Наприклад, датські агровиробники можуть вносити максимум 140 кг азоту у вигляді органічних добрив у розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь, порівняно з 170 кг в інших європейських країнах. На відміну від стандартів ЄС, у Данії здійснюється контроль за дотриманням встановлених лімітів на "неприємний запах". Датський уряд використовує одну з найсуворіших сільськогосподарських систем управління у світі. Тут практикується проведення раптових перевірок з метою встановлення випадків неефективного використання земель, заборонених кормових сумішей, добрив та ін. Очікується, що до 2015 року у "зелені" технології країни буде інвестовано близько 13,5 млрд євро, що на 50% більше сучасного рівня. У цілому аграрна політика Данії спрямована на виконання екологічних зобов'язань при одночасному зміцненні економічного зростання та збільшенні зайнятості сільського населення [7].

Політика екологізації сільського господарства може мати різне значення та наслідки у короткостроковій та довгостроковій перспективах. Здійснення природоохоронної діяльності на перших етапах призводить до скорочення обсягів виробництва продукції. Однак у довгостроковій перспективі вона дає можливість забезпечити екологічну стійкість сільських територій та виробництва (у тому числі уникнути виснаження ресурсів), економічне зростання галузі та соціальний добробут сільського населення.

Отже, питанням екологізації сільськогосподарського виробництва, спрямованим на забезпечення триєдиного розвитку екологічних, економічних та соціальних аспектів, приділяється велика увага з боку урядів провідних європейських країн. При цьому набір інструментів та їх поєднання в окремих країнах досить різний. Тим не менш, беззаперечним залишається той факт, що економічне зростання є необхідною умовою для вирішення багатьох екологічних проблеми. Разом з тим, обрання курсу на запровадження екологоощадних тех-

нологій є каталізатором для національного і глобального економічного прогресу.

ВИСНОВКИ

Стрімке зростання чисельності населення зумовлює необхідність нарощування обсягів продовольства через інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва. Це, у свою чергу, супроводжуються рядом негативних наслідків, такими як забезпечення продовольчої безпеки, зміни клімату, деградації навколишнього природного середовища, зменшення біологічного різноманіття та ін. Зазначені проблеми носять глобальний характер та потребують нагального пошуку шляхів їх розв'язання. Вирішення окресленої суперечності між зростанням потреб людства та згубним антропогенним впливом на навколишнє природне середовище можливе за умови впровадження політики екологізації сільськогосподарського виробництва. Тобто, забезпечення належних стимулів раціонального використання природних ресурсів (води, повітря, ґрунту, запасів риби, біорізноманіття) та екосистемних послуг, зміщення пріоритету на запровадження інновацій, що є важливим елементом підвищення продуктивності сектора.

Нині перехід до "зеленої" стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах відбувається нерівномірно. Особливості господарських систем потребують індивідуального вибору інструментів екологізації агросфери. Крім того, стимулювання природоохоронної політики вимагає значних капіталовкладень. Як результат, екологоощадні методи агровиробництва поширені у найбільш розвинених країнах світу, вивчення досвіду яких є досить важливим для забезпечення ефективного управління природними ресурсами, поліпшення екологічного стану довкілля та якості продукції.

Література:

1. Environment and Agriculture [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: <http://ec.europa.eu/environment/agriculture/index.htm>
2. DG AGRI official site, rural development policy 2007—2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm
3. Commission outlines blueprint for forward-looking Common Agricultural Policy after 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1527_en.htm?locale=en

4. Financial Framework 2007/2013 adjusted for ITER [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://ec.europa.eu/budget/figures/fin_fwk0713/fwk0713_en.cfm

5. European Agricultural Fund for Rural Development [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160032_en.htm

6. Funding for Farmland Biodiversity in the EU: Gaining Evidence for the EU Budget Review [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: <http://www.birdlife.org/eu/pdfs/ieer-report.pdf>

7. Agreement on Green Growth [Електронний ресурс]. — Режим доступу до докум.: http://www.mim.dk/NR/rdonlyres/54887891-D450-4CD7-B823-CD5B12C6867A/0/DanishAgreementonGreenGrowth_300909.pdf

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013 р.

**ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД**

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з питань

- ЕКОНОМІКИ
- ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)

**ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ
НА РІК**

www.investplan.com.ua

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net

